

JACEK PIELAS

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID ID: 0000-0002-7165-8905

WŁADZA I POLITYKA

W CZASACH NOWOŻYTNYCH

DYPLOMACJA I SPRAWY WEWNĘTRZNE

Podstarościowie i pisarze grodzcy w świecie wielkiej i małej polityki (na przykładzie urzędników grodzkich województwa sandomierskiego w XVII wieku)

Sub-elders and courts writers in the world of big and small politics
(on the example of courts officials from the Sandomierz province in the 17th century)

Urzędnicy grodzcy zajmowali w strukturze urzędniczej Rzeczypospolitej Obojga Narodów pozycję szczególną, na którą składało się kilka czynników. Dysponowali realną władzą na określonym terenie, inaczej niż gros niższych urzędników ziemskich, prócz rzecz jasna sądowych. Sprawowany urząd grodzki – w przeciwieństwie do tytularnych w większości urzędów ziemskich – wiązał się z wynagrodzeniem, a więc mamy tu do czynienia z kadrą urzędników zawodowych. Jako jedni z niewielu w Rzeczypospolitej nie przebywali na urzędach dożywotnio, a ich nominacja i odwołanie z urzędu nie należały bezpośrednio do monarchy. Powoływani byli na swe urzędy na podstawie nominacji – zwykle ustnej – starosty grodowego. Przy akcie nominacji starosta odbierał od nich przysięgę, której rotę wpisywano do ksiąg grodzkich. Jeśli kolejny starosta pragnął zachować na urzędzie osobę nominowaną przez poprzednika, składała ona na jego ręce drugą przysięgę. Odwołanie z urzędu należało również do starosty, który był w tym względzie całkowicie suwerenny. Wskazuje na to chociażby fakt, iż niejednokrotnie w krótkim czasie jeden starosta mianował i odwoływał kilku podstarościch. Wiemy ponadto, że zwiększenie znaczenia urzędów grodzkich, szczególnie od końca XVI w., skutkowało wzrostem roli tychże urzędników, tak w codziennym życiu szlachty, jak i w sferze politycznej¹.

¹ M.in.: O. Balzer, *Kancelarie i akta grodzkie w wieku XVIII. Studia nad prawem polskim*, Poznań 1889; S. Kutrzeba, *Starostowie, ich początki i rozwój do końca XIV wieku*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny” 1903, t. XLV, s. 231–348; P. Dąbkowski, *Palestra i księgi sądowe*

O karierach i znaczeniu urzędników grodzkich – inaczej niż o innych grupach urzędniczych² – do niedawna pisano niewiele, co w głównej mierze jest wynikiem braku spisów urzędników poszczególnych grodów Rzeczypospolitej³, a także niedostatków

sanockie w dawnej Polsce, Lwów 1925; idem, *Palestra i księgi sądowe trembowelskie za czasów polskich*, Lwów 1920; idem, *Urzednicy kancelaryjni sądów ziemskich i grodzkich w dawnej Polsce*, „Przewodnik Naukowy i Literacki” 1918, t. XLIV, s. 235–249, 321–330, 396–408; idem, *Palestra i księgi sądowe ziemskie i grodzkie w dawnej Polsce*, „Pamiętnik Historyczno-Prawny” 1926, t. III, z. 2, s. 3–111; J. Bielecka, *Organizacja i działalność kancelarii ziemskich i grodzkich wielkopolskich XIV–XVIII w.*, „Archeion” 1954, t. XXII, s. 129–155; eadem, *Kancelaria grodzka wielkopolska w XVI–XVIII wieku*, „Studia Źródłoznawcze” 1957, t. I, s. 119–153; Z. Wojas, *Kancelaria grodzka krakowska za starosty Jana Firleja w latach 1572–1574*, „Archeion” 1957, t. XXVII, s. 193–216; A. Gąsiorowski, *Początki sądów grodzkich w średniowiecznej Polsce*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1974, t. XXVI, z. 2, s. 57–78; A. Falniowska-Gradowska, *Królewscyżni i starostowie w dawnej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1984; B. Waldo, *Urząd starosty sądowego w Małopolsce w XV i XVI wieku*, Łódź 1985; M. Lubczyński, *Sądownictwo szlacheckie w dawnej Rzeczypospolitej*, [w:] *Z historii ustroju państwa polskiego od XIV do XX wieku*, red. W. Saletra, Kielce 2003, s. 7–26; oraz ostatnio M. Pawlikowski, *Sądownictwo grodzkie w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej*, Strzałków 2012 (w pracach tych literatura przedmiotu).

² Por. choćby: K. Chłapowski, *Elita senatorsko-dygnitarska Korony za czasów Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 1996; idem, *Starostowie w Małopolsce 1565–1668*, [w:] *Spółceństwo staropolskie*, t. IV, red. A. Izydorczyk, A. Wyczański, Warszawa 1986, s. 105–178; S. Ciara, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990; A. Falniowska-Gradowska, *Podwojewództwie województwa krakowskiego od XVI do XVIII wieku*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, „Prace Historyczne” 1993, t. XVI, z. 158, s. 143–202; M. Korolko, *Poczet sekretarzy królewskich Zygmunta Augusta (1548–1572)*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1986, t. XXXI, s. 49–92; L. Kieniewicz, *Sekretariat Stefana Batorego. Zbiorowość i kariery sekretarzy królewskich*, [w:] *Spółceństwo staropolskie...*, s. 33–39; F. Leśniak, *Wielkorządcy krakowscy XVI–XVIII wieku: gospodarze zamku wawelskiego i majątku wielkorządowego*, Kraków 1996; W. Urban, *Woźni sądowi województwa krakowskiego w latach 1535–1548 i ich szlachecy pomocnicy*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1987, t. XXXIX, z. 1, s. 171–182; A. Wyczański, *Między kulturą a polityką. Sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506–1548)*, Warszawa 1990; J. Pielas, *Kariery urzędnicze i pozycja społeczno-majątkowa podkomorznych ziemskich w Małopolsce w XVI–XVII wieku na tle porównawczym*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym” 2015, t. XXXII, nr 1, s. 31–57.

³ Spisy takie znamy m.in. dzięki następującym publikacjom: K. Maleczyński, *Urzednicy grodzcy i ziemscy lwowscy w latach 1352–1783*, Lwów 1938; idem, *Urzednicy grodzcy trembowelscy 1403–1783*, „Ziemia Czerwieńska” 1936, R. II, z. 1, s. 302–317; S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, *Szlachta urzędnicza w mieście. Urzednicy i oficjaliści ziemscy i grodzcy sądecy od XVI do XVIII wieku*, [w:] *Dzieje miasta Nowego Sącza*, t. I, red. F. Kiryk, Warszawa–Kraków 1992, s. 745–789; *Urzednicy województwa bełskiego do połowy XVI w.*, oprac. K. Sochaniewicz, A. Wolff, „Miesięcznik Heraldyczny” 1931, t. X, s. 8–24; R. Jop, *Środowisko urzędnicze kancelarii grodzkich w Chełmie, Lublinie i Krasnymstawie w drugiej połowie XVII wieku*, Lublin 2003. Dla grodów województwa sandomierskiego ustalono w części skład osobowy najważniejszych urzędników grodzkich w XVII wieku. Por. J. Pielas, *Kariery pisarzy grodzkich w województwie sandomierskim w pierwszej połowie XVII wieku*, „Almanach Historyczny” 2005, t. VII, s. 95–117; idem, *Urzednicy grodzcy nowokorczyńscy i ich kariery w XVII wieku*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. IV, cz. 1, red. A. Górak, K. Łatawiec, D. Magier, Lublin–Siedlce 2011, s. 137–152; idem, *Urzednicy grodzcy sandomierscy w pierwszej połowie XVII wieku*, [w:] *O przeszłości: czasy, miejsca, ludzie. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Jadwidze Muszyńskiej*, red. W. Kowalski, Kielce 2016,

źródłowych. W przypadku wielu terenów dawnej Rzeczypospolitej zniszczenie ksiąg grodzkich znacznie ogranicza, a niekiedy wręcz uniemożliwia tego typu badania. Wobec tego najwięcej informacji dotyczących urzędników grodzkich długo dostarczały prace historyków prawa oraz badaczy poszczególnych kancelarii grodzkich w okresie staropolskim⁴. Postulat badań nad tą kategorią urzędników, wysunięty trzy dekady temu przez Andrzeja Wyczańskiego⁵, podjęli w ostatnich latach przede wszystkim Janusz Łosowski⁶, Robert Jop⁷, Dariusz Kupisz⁸ i piszący te słowa⁹.

Z uwagi na prowadzone od lat badania nad dziejami szlachty województwa sandomierskiego przedmiotem moich obserwacji uczyniłem urzędników grodów tego województwa w XVII w. Zanim przedstawione zostaną ustalenia o ich miejscu w małej i wielkiej polityce XVII stulecia, chciałbym przypomnieć, że dla województwa sandomierskiego nie zachowały się księgi grodzkie Sandomierza, Nowego Miasta Korczynna, Radomia, Chęciny, Opoczna, Stężyca, zaś pozostałości ksiąg grodzkich pilzneńskich pochodzą z lat 1766–1768¹⁰. W celu sporządzenia wykazu urzędników grodzkich jako podstawy badań wykorzystane zostały w głównej mierze ekstrakty (wyciągi) z ksiąg grodzkich, znajdujące się w rękopisach bibliotecznych i pod różnymi sygnaturami archiwalnymi, następnie oblaty aktów z tychże grodów wpisane do krakowskich, lubelskich i wielu innych ksiąg grodzkich oraz opatowskie akta sejmikowe i szereg innych źródeł. Gromadzone od lat wzmianki pozwalają na odtworzenie składu osobowego urzędników w poszczególnych grodach, przede wszystkim jednak podstarościach (podstarościach

s. 41–49; idem, *Chęciny jako ośrodek administracyjny do końca XVIII wieku*, [w:] *Chęciny przez stulecia*, red. L. Michalska-Bracha, J. Szczepański, Chęciny–Warszawa 2019, s. 51–65.

⁴ Por. literatura w przyp. 1 i 3.

⁵ A. Wyczański, *O potrzebie badań nad funkcjonowaniem starostwa grodzkiego w Polsce nowożytnej*, [w:] *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów. Studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gąsiorowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, red. T. Jasiński, T. Jurek, J.M. Piskorski, Poznań 1997, s. 301–307; idem, *Szlachta polska XVI wieku*, Warszawa 2001, s. 111–136, szczególnie s. 118–120.

⁶ J. Łosowski, *Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku. Studium o urzędzie, dokumentacji, jej formach i roli w życiu społeczeństwa staropolskiego*, Lublin 2004.

⁷ R. Jop, *Środowisko urzędnicze kancelarii grodzkich w Chełmie, passim*.

⁸ D. Kupisz, *Urzednicy starostwa radomskiego a sejmik sandomierski w XVI–XVIII wieku. Uwagi dotyczące współpracy starościńskiej i samorządowej w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, [w:] *Z dziejów administracji w Małopolsce w XVI–XX wieku*, red. D. Kupisz, Radom 2003, s. 9–16; idem, *Urzednicy grodzcy radomscy w XVI–XVIII w. Stan badań i perspektywy badawcze*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” 2006, t. XL, z. 1–4, s. 7–23 (w pracach tych pozostałe publikacje tego autora).

⁹ Por. J. Pielas, *W kręgu urzędników szlacheckiej prowincji. Uwagi o karierach i znaczeniu urzędników grodzkich w województwie sandomierskim w pierwszej połowie XVII wieku*, [w:] *Cywilizacja prowincji Rzeczypospolitej szlacheckiej*, red. A. Jankowski, A. Klonder, Bydgoszcz 2004, s. 73–87; oraz literatura w przyp. 3.

¹⁰ Por. ostatnio: J. Pielas, *Wstęp*, [w:] *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. I (*Rejestry pospolitego ruszenia szlachty sandomierskiej z XVII wieku*), oprac. i wstęp J. Pielas, Kielce 2009, s. XV–XVI.

i sędziów grodzkich) oraz pisarzy grodzkich, ponieważ w tym okresie podpisy tych właśnie urzędników uwierzytelniały najczęściej wydawane szlachcie ekstrakty. Wypada dodać, że oczywiście gromadzone są także, niestety znacznie mniej liczne, wzmianki o burgrabiach, regentach czy też niższych urzędnikach kancelaryjnych¹¹.

Analizowana grupa urzędników – podstarościch (podstarościch i sędziów grodzkich) i pisarzy grodzkich województwa sandomierskiego – w XVII w. liczy blisko 100 osób (96)¹². Uzupełniana sukcesywnie kartoteka pozwala już na odpowiedź na wiele pytań w kwestionariuszu badań o charakterze prozopograficznym, a więc odnoszących się do środowiska rodzinnego, wykształcenia, stanu majątku dziedzicznego i możliwości pozyskiwania królewsczyzn, czasokresu zasiadania na urzędzie (urzędach) grodzkich, ewentualnego awansu na urzędy ziemskie, górnego pułapu kariery urzędniczej, a także aktywności o charakterze politycznym. Temu ostatniemu zagadnieniu – działalności politycznej – poświęcone są uwagi w niniejszym artykule.

Miejsce urzędników grodzkich w świecie polityki na szczeblu lokalnym wynikało z dwóch zasadniczych elementów: pełnionego urzędu, z którym wiązało się wiele działań w sferze publicznej oraz autorytetu i pozycji społecznej poszczególnych osób sprawujących te urzędy i ich roli w życiu politycznym województwa.

W pierwszym przypadku – działań o charakterze politycznym wynikających ze sprawowanych urzędów grodzkich – należy podkreślić, że kwestie te omówione zostały już w literaturze, m.in. szeroko przez Janusza Łosowskiego¹³. Nie przywołując zatem wszystkich aktywności badanych urzędników grodzkich, wspomnieć wypada jedynie, że urząd grodzki z jego stałym funkcjonowaniem jako miejsce dokonywania wpisów do ksiąg grodzkich, zwłaszcza od momentu uzyskania przez grody prawa wieczności, powodował, że jego urzędnicy wchodzili często w świat politycznych układów. Działalność urzędników grodzkich była pomocna np. przy wyszukiwaniu potrzebnych w celach procesowych dokumentów czy też dla uzyskania informacji o stanie zadłużenia dóbr ziemskich, będących przedmiotem zainteresowania wielu spośród szlachty i magnatów. Szczególnie ci ostatni chętnie korzystali w poszczególnych grodach z wiedzy swoich informatorów. Ułatwiała to chociażby prowadzenie procesów sądowych, decydujących niejednokrotnie o losach wielkich fortun, a tym samym funkcjonowaniu

¹¹ Na potrzeby przygotowywanego monograficznego opracowania poświęconego urzędnikom grodzkim w województwie sandomierskim stworzona została przed laty, stale uzupełniana, kartoteka urzędników (w posiadaniu autora).

¹² Wykaz wszystkich urzędników, w tym będących tu przedmiotem badań, wraz z datami zasiadania na urzędach w siedmiu grodach województwa sandomierskiego, opublikowany będzie w przygotowywanej monografii. Niepełne spisy urzędników grodzkich pojawiły się we wcześniejszych pracach. Por. J. Pielas, *Kariery pisarzy grodzkich*; idem, *Urzędnicy grodzcy nowokorczyńscy*; idem, *Urzędnicy grodzcy sandomierscy*; idem, *Chęciny jako ośrodek administracyjny*; D. Kupisz, *Urzędnicy grodzcy radomscy*.

¹³ J. Łosowski, *Kancelaria grodzka chełmska, passim*.

frakcji magnackich. Ponadto podstarości grodzki w okresach wojen czy niestabilności odgrywał istotną rolę. Od 1621 r. to właśnie on – obok wojskiego – sprawował dowództwo nad wszystkimi ludźmi pozostającymi w ziemi czy powiecie podczas pospolitego ruszenia, przewodniczył sądom nad burzącymi pokój wewnętrzny oraz umożliwiał dokonywanie wpisów do ksiąg.

Oczywiście pełnienie urzędu w grodzie bywało korzystne również dla samych urzędników grodzkich, którzy nabywali wiedzę m.in. o możliwości pozyskania (kupienia) niedużych królewszczyzn. Ich dzierżenie zwiększało możliwości finansowe i tym samym ułatwiało prowadzenie działalności publicznej. Tak np. Wojciech Maksymilian Żukowski, podstarości i sędzia grodzki nowokorczyński (1620–1624), następnie podstarości i sędzia grodzki chęciński (1628–1633) i ponownie pełniący te urzędy w Nowym Mieście Korczynie w latach 1634–1648, przed 1639 r. uzyskał wieś Grochowiska z wójtostwem w starostwie korczyńskim¹⁴. Andrzej Oleśnicki herbu Radwan, podstarości i sędzia grodzki chęciński (1603–1608), w 1606 r. uzyskał prawo dożywotnie do królewskiej wsi Zawada z wójtostwem z powiecie chęcińskim, a następnie w roku 1607 otrzymał zarząd nad żupą wielicką jako żupnik krakowski. Wkrótce także (1608–1612) został administratorem ceł koronnych¹⁵. Przykładów tego typu odnaleziono więcej¹⁶.

Pozycja społeczna i autorytet wśród terrigenów budowana była przez wiele czynników: wykształcenie, pozycję społeczną rodziców (ojca), koligacje, majątek ziemski, związki z magnatami czy zamożną szlachtą¹⁷. Osoby obdarzone autorytetem wśród braci szlacheckiej a także te, które dały się poznać otoczeniu królewskiemu, uzyskiwały awanse na cenione przez szlachtę urzędy ziemskie, co z kolei w niejednym przypadku intensyfikowało działalność polityczną na szczeblu samorządu szlacheckiego. Poczynione dotychczas ustalenia wskazują, kogo i w jaki sposób awanse te dotyczyły.

W badanej grupie awans z urzędów grodzkich był udziałem niemal 1/3 osób. Charakterystyczny jest przy tym fakt, że tylko jedna osoba z tego grona osiągnęła krzesło senatorskie – zresztą senatora drążkowego. Chodzi o Wawrzyńca Załuskiego, początkowo cześnika rawskiego od 1617 r., od 1626 na urządzie podstarości i sędziego grodzkiego opoczyńskiego, który 30 października 1644 r. uzyskał awans na kasztelanię gostyńską (1644–1649)¹⁸. Wyjątkowość tej sytuacji, tj. awansu z urzędu grodzkiego do

¹⁴ AGAD, MK, t. CLXXXV, k. 224v–225.

¹⁵ *Ibidem*, t. CL, k. 203–204, t. CLI, k. 304–308; ANKr., CCR, t. XXXIV, s. 1565–1566; *ibidem*, t. XXXVIII, s. 1605–1606.

¹⁶ Por. J. Pielas, *W kręgu urzędników szlacheckiej prowincji*, s. 83–84.

¹⁷ Szerzej: *ibidem*, s. 76–84. Podobne kryteria odnosiły się także do innych kategorii urzędników, również ziemskich. Por. m.in. J. Pielas, *Kariery urzędnicze i pozycja społeczno-majątkowa podkomorzycy ziemskich w Małopolsce, passim*.

¹⁸ Idem, *Załuscy herbu Junosza w XVII wieku. Geneza potęgi rodu w kolejnym stuleciu*, [w:] *Wielkie rody na ziemiach polsko-litewskich w XVI–XX wieku. Wielkie rody. Procesy*, red. N. Kasperek, T. Zych, M. Klempert, Olsztyn–Tarnobrzeg 2017, s. 40–42 i tabl. 1.

senatu, potwierdzają m.in. ustalenia Edwarda Opalińskiego dla województw poznańskiego i kaliskiego w czasach Zygmunta III, który dla 74 urzędników grodzkich stwierdził dwa przypadki postąpienia na kasztelanię mniejszą¹⁹.

Przeprowadzona analiza losów badanych urzędników grodów województwa sandomierskiego ujawnia, że zazwyczaj górnym pułapem kariery urzędniczej były niesenatorskie lokalne urzędy ziemskie. Wśród tych ostatnich nie spotykamy zresztą najznacześniejszych, tj. podkomorzego i starosty grodowego (w hierarchii ziemskiej od konstytucji sejmu 1611 r.). Najwyższym urzędem osiągniętym przez osobę, która rozpoczynała karierę z pozycji urzędnika grodzkiego był urząd chorążego sandomierskiego, który w roku 1676 osiągnął Adam Gliński. W grupie awansujących na urzędy ziemskie 17 osób (85% spośród awansujących na urząd ziemski) sprawowało jeden urząd ziemski w karierze, dwie osoby – dwa urzędy, jedna osoba – pięć urzędów (wspomniany Gliński). Bezpośrednio z urzędu grodzkiego awansowano najczęściej na urzędy pisarza ziemskiego – sześć osób, podsędka – pięć osób, cześnika – trzy osoby, wojskiego – dwie osoby²⁰.

W jaki sposób kształtowała się działalność publiczna interesujących nas urzędników grodzkich województwa sandomierskiego w badanym okresie? Okazuje się, że blisko 68% (14 osób) spośród tych, którzy awansowali na urzędy ziemskie aktywnie działało na sejmikach: byli posłami, marszałkami, poborcami, pełnili rozmaite funkcje z ramienia sejmików, z oczywistych względów głównie opatowskiego. Z pewnością nie bez znaczenia było tu również poparcie polityczne starostów (w dużej mierze magnatów), z nominacji których sprawowali oni urzędy grodzkie.

W badanej grupie w karierze 29 osób (blisko 1/3 wszystkich urzędników) stwierdzono aktywny udział w tzw. małej polityce, a więc pracach samorządu szlacheckiego, przede wszystkim sejmiku opatowskiego (w okresie pełnienia urzędu grodzkiego przez daną osobę, także przed objęciem urzędu lub po jego opuszczeniu).

Wśród postaci aktywnych w życiu publicznym nieco ponad 20% w stosunku do całej badanej grupy przynajmniej jeden raz w karierze sprawowało funkcję posła na sejm, z reguły z sejmiku opatowskiego. Trzy osoby posłowały z innych niż opatowski sejmików – województw krakowskiego (dwie osoby) i rawskiego (jedna osoba).

Wśród osób, które w swej karierze pełniły jeden z badanych urzędów grodzkich, sześć zdobyło mandat jeden raz, jedna osoba dwukrotnie, jedna zaś trzykrotnie (por. aneks, tabela 1). Wielokrotnymi posłami – od pięciu do 17 poselstw – było siedem osób. Wśród nich widzimy dwu zdecydowanie wyróżniających się „rekordzistów” – Stefana

¹⁹ E. Opaliński, *Elita władzy w województwach poznańskim i kaliskim za Zygmunta III*, Poznań 1981, s. 22.

²⁰ O awansach na urzędy ziemskie jako etapach w karierach urzędników grodzkich województwa sandomierskiego w pierwszej połowie XVII w. pisze J. Pielas, *W kręgu urzędników szlacheckiej prowincji*, s. 80–81.

Księskiego (14 posłowań) i Stanisława Zarembę (17 posłowań). Warto przy tym podkreślić, że zdecydowanie najaktywniejszy Zaremba, znany działacz szlachecki i parlamentarzysta drugiej połowy XVII w., tylko pierwsze dwa poselstwa odprawił sprawując urząd pisarza grodzkiego nowokorczyńskiego, pozostałe już po awansie na urzędy ziemskie. Natomiast Księski, który wszystkie swe posłowania odbył w czasie pełnienia kolejnych urzędów grodzkich, uzyskiwał mandat zawsze z sejmiku proszowskiego. Należy ponadto wskazać na postaci W.M. Żukowskiego, pięciokrotnego posła z Opatowa w pierwszej połowie XVII w. oraz Andrzeja Dunin Karwickiego, uczestnika sześciu sejmów z delegacji szlachty sandomierskiej – wszystkie ich poselstwa miały bowiem miejsce również w okresie, kiedy pozostawali na urzędach grodzkich.

Ustalona reprezentacja (stosunkowo mała) urzędników grodzkich województwa sandomierskiego wśród posłów na sejmy z Opatowa koresponduje m.in. z dawniejszymi obserwacjami Jana Seredyki dla sejmów z lat 1611–1632. Wynikało z nich, że urzędnicy grodzcy stanowili niewielką część – do kilku procent – spośród wszystkich utytułowanych posłów²¹. Fakt, że urząd grodzki względnie rzadko dawał szansę na osiągnięcie godności poselskiej wynikał, jak się wydaje, przede wszystkim ze ścisłych związków urzędników grodzkich ze starostami, którymi na terenie województwa sandomierskiego najczęściej byli magnaci. Mimo zapewne niejednokrotnie wyrażanego poparcia magnatów dla swych współpracowników brać szlachecka nie zawsze chętnie widziała na funkcji poselskiej osoby w znacznej mierze uzależnione od najbardziej wpływowych w województwie senatorów. Jakkolwiek bowiem podkreśla się w literaturze, że pewne rodziny magnackie w określonym czasie posiadały na terenie Sandomierszczyzny wielkie wpływy polityczne (np. Ossolińscy do połowy XVII w. czy zwłaszcza Lubomirscy w drugiej połowie stulecia)²², to jednak szlachta sandomierska, w znacznej mierze średniozamożna i zamożna, nie była wówczas tak mocno podporządkowana głównym graczom politycznym z kręgu magnackiego²³.

W karierach członków badanej grupy mamy także dziewięć przypadków sprawowania zaszczytnej funkcji marszałka sejmikowego w Opatowie (por. aneks, tabela 2). Siedem osób pełniło tę godność w trakcie zasiadania na urzędzie grodzkim, co niewątpliwie świadczy o autorytecie tych postaci wśród miejscowej szlachty oraz zapewne także poparciu magnatów-starostów, którym zależało na pomyślnych dla nich wynikach konkretnych zgromadzeń. Wśród tej podgrupy najczęściej (trzykrotnie) przewodził

²¹ J. Seredyka, *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III Wazy*, Opole 1989, tab. VIII–X (podstarości grodowy 2,6%, pisarz grodzki 0,9%, sędzia grodzki 0,4% wszystkich posługujących).

²² Por. m.in. Z. Trawicka, *Życie polityczne szlachty województwa sandomierskiego w drugiej połowie XVII w.*, [w:] *Między monarchią a demokracją. Studia z dziejów Polski XV–XVIII wieku*, red. A. Sucheni-Grabowska, M. Żaryn, Warszawa 1994, s. 270–331.

²³ J. Pielas, *Wstęp*, [w:] *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego*, s. VII.

obradom wspomniany A. Dunin Karwicki, w tym ważnym sejmikowi przedsejmowemu 14 grudnia 1667 r. w Opatowie²⁴. Dla pozostałych sześciu osób w czasie pełnienia urzędu grodzkiego były to funkcje jednorazowe.

Ze względu na znajomość prawa i praktyki jego stosowania, biegłość w rachunkach i prowadzeniu ksiąg, ale także takie cechy charakteru, jak uczciwość i skrupulatność, urzędnikom grodzkim szlachta powierzała na sejmiku odpowiedzialną funkcję poborcy podatkowego. W badanej grupie urzędniczej siedem osób pełniło w karierze tę funkcję, z czego sześć w okresie pełnienia urzędu (por. aneks, tabela 3). W działalności o tym charakterze wyróżnili się w drugiej połowie XVII w. Hieronim Mietelski, Krzysztof Kwiatkowski i Mikołaj Kłoczowski²⁵.

Osoby na urzędach grodzkich szlachta chętnie wybierała ponadto na sędziów kapturowych (sześć osób), deputatów do rozliczenia z poborcami (10 osób), dystrybutorów soli suchedniowej, natomiast wyjątkowo do sprawowania funkcji wojskowych²⁶.

W wielkiej polityce, oczywiście rozumianej nie jako misje dyplomatyczne czy przywództwo stronnictwom politycznym, ale przede wszystkim jako wyróżnianie się na forum parlamentu (funkcje pełnione z ramienia izby poselskiej) czy w działaniach trybunałów – skarbowego i koronnego, urzędnicy grodzcy województwa sandomierskiego również się pojawiali.

Na forum parlamentu akcentowali swą aktywność przede wszystkim ci urzędnicy grodzcy, którzy zostali posłami; w trakcie obrad izba poselska powierzała im konkretną funkcję. Lektura konstytucji sejmowych XVII w. pozwoliła m.in. na odnotowanie przypadków wyznaczenia urzędników grodów sandomierskich na funkcję komisarzy do rozgraniczania poszczególnych ziem Rzeczypospolitej. I tak np. Jan Różycki, pisarz grodzki sandomierski, a jednocześnie komornik graniczny sandomierski i sekretarz królewski, w czasie obrad sejmu 1641 r. wybrany został komisarzem do wyznaczenia granic ziemi wieluńskiej ze Śląskiem²⁷. Franciszek Wysocki, pisarz grodzki stężycki, na sejmie warszawskim 1673 r. wyznaczony został komisarzem do sporów granicznych między ziemią stężycką a województwem lubelskim²⁸. Urzędnicy badanej grupy pełnili też inne funkcje komisarskie. A. Dunin Karwicki, podstarości grodzki sandomierski, na sejmie 1674 r. znalazł się wśród komisarzy do żup wielickiej i bocheńskiej, natomiast W.M. Żukowski, podstarości grodzki chęciński, cześnik płocki, na mocy konstytucji

²⁴ Por. *Nexus fraternus szlachty sandomierskiej z 14 grudnia 1667 roku*, wyd. J. Pielas, „Rocznik Biblioteki Uniwersyteckiej” 2013, t. I, s. 163–181.

²⁵ Por. Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696*, Kielce 1985, zwłaszcza s. 116–118.

²⁶ Na podstawie: BN PAU i PAN, rkps 8338, TP 21; Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego, passim*.

²⁷ *Volumina legum*, wyd. J. Ohryzko, t. IV, Petersburg 1859, s. 13.

²⁸ *Ibidem*, t. V, s. 72.

sejmu koronacyjnego 1633 r. wszedł w skład komisji do rewizji zamiany wsi królewskiej Śmierdzina na dobra Jerzego Ossolińskiego, wówczas podskarbiego nadwornego koronnego²⁹. Niektórzy z posługujących z Opatowa urzędników wybierani byli z koła poselskiego na deputatów do Trybunału Skarbowego Radomskiego. Miało to miejsce m.in. na sejmie 1628 r., kiedy to wspomniany Żukowski, podstarości grodzki chęciński, deputowany został do Radomia, czy też w przypadku Zaremby, pisarza grodzkiego nowokorczyńskiego, delegowanego na tę funkcję z sejmu roku 1654³⁰.

Jedną z niewątpliwie najważniejszych funkcji na forum polityki ogólnopolskiej, która mogła stać się udziałem urzędników grodzkich była funkcja sędziego Trybunału Koronnego. Podstarościowie i pisarze grodzcy, z uwagi na obeznanie z prawem i praktyką sądową, nadawali się do niej jak mało kto spośród braci szlacheckiej. Oczywiście powody wyboru konkretnych osób na deputatów do Trybunału Koronnego były, jak wiemy, różne i niejednokrotnie o elekcji nie decydowała wiedza prawnicza oraz umiejętności w tym zakresie, lecz zakulisowe zabiegi i poparcie polityczne udzielane przez magnatów i przywódców politycznych zainteresowanych umieszczeniem związanych z nimi ludzi w trybunale³¹. W przypadku urzędników grodzkich zapewne niejednokrotnie elementy te współgrały ze sobą.

Wśród badanej grupy urzędników 15 osób przynajmniej raz wybrano sędzią Trybunału Koronnego. Stanisław Gorzechowski, podstarości grodzki sandomierski, sądził w dwu kadencjach, zaś J. Różycki, pisarz i podstarości grodzki sandomierski – w trzech. Czterokrotnie sądzili w tym trybunale Paweł Pruszyński i Samuel Kuczkowski, podstarościowie i sędziowie grodzcy sandomierscy (por. aneks, tabela 4). Tak liczna obecność w Trybunale Koronnym urzędników stołecznego grodu województwa z pewnością nie była przypadkowa. Starostwo sandomierskie od 1609 r. do końca XVII stulecia znajdowało się nieprzerwanie w ręku kolejnych przedstawicieli Lubomirskich³², najbardziej wpływowej w tym wieku rodziny na terenie Sandomierszczyzny. Bez wątpienia to ich staraniem do najważniejszego szlacheckiego sądu trafiali w kolejnych latach ludzie ściśle z nimi powiązani.

W podsumowaniu niniejszego opracowania chciałbym poruszyć kwestię aktywności politycznej najważniejszych urzędników grodów województwa sandomierskiego w XVII w. na kilku wybranych przykładach.

W pierwszej kolejności, z uwagi na działalność parlamentarną, należałoby wymienić znanego każdemu badaczowi dziejów politycznych Rzeczypospolitej drugiej

²⁹ *Ibidem*, t. III, s. 387; *ibidem*, t. V, s. 119.

³⁰ *Ibidem*, t. III, s. 277; *ibidem*, t. IV, s. 205.

³¹ M.in. W. Sokołowski, *Politycy schyłku złotego wieku. Małopolscy przywódcy szlachty i parlamentarzyści w latach 1574–1605*, Warszawa 1997, s. 44.

³² *Urzednicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, oprac. K. Chłapowski, A. Falniowska-Gradowska, Kórnik 1993, s. 118.

połowy XVII w. Zarembe, pisarza grodzkiego radomskiego, następnie nowokorczyńskiego w latach 1653–1654. Zaremba był bowiem najaktywniejszą politycznie postacią z omawianego grona urzędniczego, który ustępował pod tym względem jedynie znanemu demagogowi i aktywiście szlacheckiemu województwa sandomierskiego Marcinowi Michałowi Dębickiemu³³. Należy przy tym wyraźnie zaznaczyć, że najważniejszy okres jego działalności przypadł na czasy, gdy był już pisarzem i sędzią ziemskim sandomierskim³⁴.

Podobna kariera była wcześniej udziałem P. Pruszyńskiego, podstarościego grodzkiego sandomierskiego w latach 1610–1616, który uzyskał królewską nominację na urząd sędziego ziemskiego sandomierskiego po wyborze jego kandydatury na sejmiku elekcyjnym w Opatowie 13 września roku 1616³⁵. Pruszyński siedmiokrotnie posłował na sejm walny, ale już po uzyskaniu wspomnianego urzędu ziemskiego. Szlachtę sandomierską reprezentował na sejmach w roku 1618, 1620, pierwszym w 1626, 1627 oraz dwóch sejmach w 1629, a także podczas elekcji Władysława IV Wazy³⁶. Jego wysoką pozycję wśród szlachty sandomierskiej określają również trzy marszałkowania (zjazd pod Sandomierzem, 4 sierpnia roku 1618; sejmiki relacyjne 19 marca 1624 i 3 stycznia 1628)³⁷ oraz pełnienie przez cztery kadencje urzędu sędziego Trybunału Koronnego (por. aneks, tabela 4). We wrześniu roku 1621 wystąpił w pospolitym ruszeniu powiatu sandomierskiego i następnie ciągnięciu całego województwa pod Chocim³⁸. Z sejmu 1627 r. z izby poselskiej wybrano go deputatem Małopolski do odbioru kwarty³⁹. W okresie bezkrólewia po śmierci Zygmunta III Wazy, z mocy uchwały sejmiku konwokacyjnego w Opatowie 3 czerwca 1632 r., pełnił funkcję sędziego kapturowego powiatu sandomierskiego⁴⁰. Ostatnim, jak się wydaje, wystąpieniem publicznym Pruszyńskiego była mowa na sejmie 1632 r., w dniu 11 listopada, kiedy to domagał się dla szlachty „chleba dobrze zasłużonych” i wpisania tego postulatu do paktów konwentów króla Władysława⁴¹.

³³ Por. M. Matwijów, *Marcin Michał Dębicki (ok. 1610 – ok. 1698), trybun szlachecki XVII wieku*, „Czasopismo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich” 2005, z. 16, s. 7–95.

³⁴ Por. J. Pielas, *Urzednicy grodzcy nowokorczyńscy*, s. 145, 150.

³⁵ Por. Z. Ossoliński, *Pamiętnik*, oprac. J. Długosz, Warszawa 1983, s. 108.

³⁶ Por. Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego*, s. 276; J. Sereyka, *Parlamentarzyści drugiej połowy panowania Zygmunta III*, s. 85.

³⁷ Por. BN PAU i PAN, rkps 8338, TP 21, k. 65v, 72v, 78v. Por. Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego*, s. 260–261.

³⁸ Por. *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego*, s. 1, 2.

³⁹ *Volumina legum*, t. III, Petersburg 1859, s. 266.

⁴⁰ BN PAU i PAN, rkps 8338, TP 21, k. 83–83v. Por. Z. Trawicka, *Sejmik przedkonwokacyjny województwa sandomierskiego z 3 czerwca 1632 roku*, [w:] *Parlament, prawo. Ludzie. Studia ofiarowane prof. Juliuszowi Bardachowi w sześćdziesięciolecie pracy twórczej*, red. K. Iwanicka, M. Skowronek, K. Stembrowicz, Warszawa 1996, s. 306.

⁴¹ [A.S. Radziwiłł], *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. I (1632–1636), przekł. i oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, Warszawa 1980, s. 223.

Interesująco przedstawia się również działalność publiczna A. Oleśnickiego herbu Radwan, podstarościego i sędziego grodzkiego chęcińskiego w latach 1603–1608. Rozpoczął ją od służby na dworze Stefana Batorego co najmniej od września roku 1585⁴². W maju kolejnego roku występował jako stolnik królewski⁴³. Od roku 1590 widzimy go wielokrotnie na obradach sejmiku województwa krakowskiego⁴⁴. Był znanym i aktywnym działaczem, reprezentującym przede wszystkim interesy i postawę krakowskiej szlachty różnowierczej. M.in. na sejmiku deputackim w Proszowicach 9 września 1596 r. zaaprobował wraz z innymi różnowiercami protestację części posłów wobec konstytucji o tumultach religijnych⁴⁵. W drugiej połowie roku 1602 lub na początku stycznia 1603 mianowany został podstarościm i sędzią grodzkim chęcińskim z nadania Stanisława Branickiego, który starostwo chęcińskie uzyskał 22 sierpnia roku 1602⁴⁶. Na sejmiku poselskim w Proszowicach w roku 1608 powierzono mu funkcję deputata do opracowania instrukcji dla posłów na sejm⁴⁷. W 1607 r. objął urząd żupnika krakowskiego⁴⁸. Po uzyskaniu żupnikostwa złożył rezygnację z urzędów grodzkich w dniu 29 sierpnia 1608 r. na ręce Stanisława Branickiego, miecznika koronnego i starosty chęcińskiego⁴⁹. Następnie uzyskał u króla dzierżawę żupy wielickiej na okres dwóch lat na mocy kontraktu z 18 lipca 1608⁵⁰. Przed czerwcem tego samego roku Zygmunt III powierzył mu również dzierżawę ceł koronnych, która trwała co najmniej do początków 1610⁵¹. Na sejmiku proszowskim 30 sierpnia 1611 r. obrany został po raz pierwszy posłem – na sejm zwyczajny warszawski. Na sejmie tym, obradującym we wrześniu-listopadzie roku 1611, był jednym z kilkunastu aktywnych posłów-różnowierców⁵². W trakcie obrad wybrano go z koła poselskiego deputatem do przesłuchania mieszczan krakowskich w sprawie uzyskiwanych dochodów z miasta⁵³. Po zakończeniu sejmiku

⁴² ANKr., CCI, t. CXXXIII, s. 1030–1031.

⁴³ AGAD, MK, t. CXXXII, k. 117v–118v.

⁴⁴ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, t. I (1572–1620), wyd. S. Kutrzeba, Kraków 1932, s. 159–161, 206–207, 220–221.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 204–207; L. Jarmiński, *Bez użycia siły. Działalność polityczna protestantów u schyłku XVI w.*, Warszawa 1992, s. 152, przyp. 79.

⁴⁶ ANKr., CCI, t. CLXXVI, s. 658–661, 661–664.

⁴⁷ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, s. 331–338; I. Lewandowska-Malec, *Sejm walny koronny Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jego dorobek ustawodawczy (1587–1632)*, Kraków 2009, s. 145.

⁴⁸ ANKr., CCI, t. CLXXXVI, s. 1787–1789.

⁴⁹ ANKr., CCR, t. XXXIV, s. 1561–1562.

⁵⁰ AGAD, MK, t. CLI, k. 304–308, 463–436v; A. Keckowa, *Żupy krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku)*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1969, s. 87.

⁵¹ *Materiały do historii miasta Biecz (1361–1632)*, oprac. F. Bujak, Kraków 1914, s. 171, nr 414, 415; ANKr., CCR, t. XXXIV, s. 976–997; *ibidem*, t. XXXVI, s. 390–392; AGAD, MK, t. CLII, k. 506–507v.

⁵² J. Byliński, *Sejm z roku 1611*, Wrocław 1970, s. 88, 91; K. Przyboś, A. Walaszek, *Reprezentacja sejmowa województwa krakowskiego w XVII wieku*, „Studia Historyczne” 1977, R. XX, z. 3, s. 397.

⁵³ *Volumina legum*, t. III, s. 18; J. Tichý, *Walka protestantów na sejmie 1611 roku*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1967, t. XII, s. 109.

wraz z innymi posłami województwa krakowskiego złożył obszerny protest z powodu nieuwzględnienia żądań różnowierców i przeciwko uchwałom podatkowym⁵⁴. Z sejmiku proszowskiego 24 marca 1614 r. wybrano go wraz z Janem Gniewoszem posłem do króla w sprawie pozwolenia na szósty pobór przez szlachtę krakowską⁵⁵. Po raz drugi mandat poselski z Proszowic uzyskał 8 marca roku 1616⁵⁶. Na sejmie zwyczajnym warszawskim w kwietniu–czerwcu roku 1616 wraz z wybitnymi opozycjonistami zajmował się głównie postulatami protestantów⁵⁷. Andrzej Oleśnicki zmarł między 2 stycznia 1618 a 10 lipca roku 1619⁵⁸.

Spśród urzędników badanej grupy, którzy swą działalnością polityczną wyróżnili się w okresie, kiedy sprawowali jedynie urząd grodzki (urzędy), należy z pewnością wymienić Dunin Karwickiego, sześciokrotnego posła na sejmy, trzykrotnego marszałka sejmiku opatowskiego i sędziego Trybunału Koronnego w 1659 r. (por. aneks, tabela 1, 2, 4), którego kariera, jak dotąd, nie doczekała się omówienia, a także Żukowskiego, podstarościę i sędziego grodzkiego chęcińskiego i cześnika plockiego, od 1634 r. podstarościę i sędziego grodzkiego nowokorczyńskiego, a następnie podsędka ziemskiego sandomierskiego (1637–1648). O jego autorytecie wśród braci szlacheckiej województwa sandomierskiego świadczy przede wszystkim jego pięć posłowań z sejmiku opatowskiego na sejmy walne za panowania Zygmunta III i Władysława IV (por. aneks, tabela 1). W 1629 r. sądził ponadto z nadania Sandomierzan w Trybunale Koronnym (por. aneks, tabela 4).

W niedalekiej przyszłości – w związku z przygotowywanym monograficznym opracowaniem – w znacznie szerszym zakresie dokonane zostanie omówienie i podsumowanie działań urzędników grodzkich województwa sandomierskiego w XVII w. w sferze wielkiej i małej polityki.

⁵⁴ I. Lewandowska-Malec, *Sejm walny koronny*, s. 520, przyp. 827.

⁵⁵ BK PAN, rkps 325, s. 166–168.

⁵⁶ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, s. 356–364.

⁵⁷ S. Ochmann, *Sejmy z lat 1615–1616*, Wrocław 1970, s. 152–153.

⁵⁸ *Akta sejmikowe województwa krakowskiego*, s. 380; ANKr., CCR, t. XLV, s. 1952–1954.

Aneks

Tabela 1

Posłowie w badanej grupie urzędników

Imię i nazwisko	Poselstwa na sejm
Andrzej Malicki	1570, 1573 konw., 1578, 1589, 1590, 1595
Stanisław Kochanowski	1647
Samuel Mikułowski	1672 I
Paweł Pruszyński	1618, 1620, 1626 I, 1627, 1629 I, 1629 II
Wawrzyniec Załuski	1639
Adam Dunin Suligostowski	1638
Wojciech M. Żukowski	1628, 1635 II, 1637 II, 1643, 1645
Stefan Księski	1659, 1661, 1662, 1665, 1666 I, 1666 II, 1667, 1668 I, 1668 konw., 1669, 1670 I, 1672 II, 1674 konw., 1676 koron.
Andrzej Oleśnicki	1611, 1616
Krzysztof Kwiatkowski	1677
Adam Gliński	1666 I, 1670 I, 1676
Józef Jawornicki	1673
Andrzej Dunin Karwicki	1665, 1666 II, 1667, 1669 II, 1670 I, 1674 konw.
Stanisław Zaremba	1654 I, 1654 II , 1659, 1661, 1662, 1664/5, 1665, 1666 I, 1666 II, 1667, 1668 I, 1668 II, 1669 II, 1670 I, 1673, 1676, 1678/9

Zestawiono na podstawie: Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696*, Kielce 1985; J. Dziegielewski, *Izba poselska w systemie władzy Rzeczypospolitej w czasach Władysława IV*, Warszawa 1992; J. Chojińska-Mika, *Sejmiki mazowieckie w dobie Wazów*, Warszawa 1998; J. Seredyka, *Parlamentarzyści*, Opole 1989; S. Ochmann-Staniszevska, Z. Staniszevski, *Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy. Prawo – doktryna – praktyka*, t. II, Wrocław 2000; M. Sokalski, *Między królewskim majestatem a szlachecką wolnością. Postawy polityczne szlachty małopolskiej w czasach Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, Kraków 2002; oraz akt sejmiku opatowskiego (Wawrzyniec Załuski posłował z woj. rawskiego, Stefan Księski i Andrzej Oleśnicki z woj. krakowskiego, pozostali z woj. sandomierskiego). Tłustym drukiem wyszczególniono poselstwa w trakcie pełnienia jednego z badanych urzędów grodzkich.

Tabela 2

Marszałkowie sejmiku opatowskiego w badanej grupie urzędników

Imię i nazwisko	Daty sprawowania funkcja marszałka
Paweł Pruszyński	4 VIII 1618 zj.; 19 III 1624 rel.; 3 I 1628 rel.
Samuel Kuczkowski	22 II 1622 rel.
Stanisław Gorzechowski	9 IV 1629 elekcja poborców
Jan Różycki	11 IV 1658
Krzysztof Kwiatkowski	11 IX 1673 deput.; 13 IX 1677 deput.
Adam Gliński	10 IX 1658 rel.
Józef Jawornicki	18 V 1683 rel.
Andrzej Dunin Karwicki	4 XII 1662 gosp.; 11 IX 1663 gosp.; 14 XII 1667 p. sejm.
Stanisław Zaremba	5 VII 1655 rel.

Zestawiono na podstawie: BN PAU i PAN, rkps 8338, TP 21; Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696*, Kielce 1985; oraz akt sejmiku opatowskiego. Tłustym drukiem wyszczególniono marszałkowanie w trakcie pełnienia jednego z badanych urzędów.

Tabela 3

Poborcy podatkowi sejmiku opatowskiego w badanej grupie urzędników

Imię i nazwisko	Daty sprawowania funkcji poborcy
Stanisław Kochanowski	1652–1653
Krzysztof Ninkowski	1635–1636
Samuel Mikułowski	1661–1662
Hieronim Mietelski	1652, 1659, 1662
Mikołaj Kłoczowski	1658–1662
Adam Dunin Suligostowski	1650–1651
Krzysztof Kwiatkowski	1659–1660, 1662

Zestawiono na podstawie: BN PAU i PAN, rkps 8338, TP 21; Z. Trawicka, *Sejmik województwa sandomierskiego w latach 1572–1696*, Kielce 1985; oraz akt sejmiku opatowskiego. Tłustym drukiem wyszczególniono sprawowanie funkcji poborcy w trakcie pełnienia jednego z badanych urzędów.

Tabela 4

**Podstarościowie (podstarościowie i sędziowie grodzcy) i pisarze grodzcy
jako sędziowie Trybunału Koronnego w XVII w.**

Imię i nazwisko	Daty sprawowania urzędu sędziego TK
Paweł Pruszyński	1610, 1613, 1622, 1630
Abraham Biejkowski	1660
Andrzej Dunin Karwicki	1659
Stanisław Gorzechowski	1632, 1639
Samuel Kuczkowski	1624, 1629, 1634, 1638
Marcin Kochanowski	1632
Jan Różycki	1646, 1653, 1662
Mikołaj Ujejski	1642
Wawrzyniec Załuski	1631
Wojciech M. Żukowski	1629
Aleksander Dunin	1680
Jan Firlaj Konarski	1690
Józef Jawornicki	1680
Jerzy Komorowski	1665
Krzysztof Kwiatkowski	1677

Zestawiono na podstawie: *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis, cz. 1 (1578–1620)*, oprac. H. Gmiterek, Warszawa 2017, s. 226, 241; *ibidem, cz. 2 (1621–1660)*, oprac. D. Kupisz, Warszawa 2017, s. 42, 54, 87, 94, 102, 106, 119, 145, 152, 173, 201, 245, 286, 299; *ibidem, cz. 3 (1661–1700)*, oprac. L.A. Wierzbicki, Warszawa 2017, s. 36, 53, 129, 154, 214.

Abstract

The article is devoted to the issue of the participation of the most important town officials – sub-elders and courts writers – in politics at the level of noble self-government as well as the parliament and central institutions of the noble state on the example of the officials of the strongholds of the Sandomierz province in the 17th century. The article presents the results of many years of source search, allowing to present the staffing of the above-mentioned offices in seven strongholds of the former Sandomierz region in the 17th century and to evaluate the involvement of those in these offices in small and large politics. The article presents typical manifestations of the involvement of these officials in public life, as well as spectacular careers and political activity of the most prominent representatives of this clerical group from the Sandomierz province.

Keywords

Sub-elder, court writer, the Sandomierz province, 17th century, politics.